

مقایسه برنامه‌های درسی ملی چند کشور فرایند تولید و ساختار

اشاره

در حال حاضر، بسیاری از کشورها برای کسب اطمینان از درستی تصمیمات اخذ شده در فرایند یاددهی یادگیری به تولید برنامه درسی ملی مبادرت نموده‌اند. در حقیقت، برنامه درسی ملی در هر کشور می‌تواند به ایجاد یک چارچوب و ارائه نقشه کلان برای حفظ و ارتقای استانداردها و اطمینان از این‌که همه دانش‌آموزان به سطح مطلوبی از اهداف دست یافته‌اند، کمک نماید. از طرفی تصمیم‌گیری در خصوص مسائل اساسی آموزش و پرورش، خصوصاً در حوزه برنامه درسی، مستلزم توجه به مسائل فرهنگی، اعتقادی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر جامعه است. از این‌رو کشورهای مختلف بر حسب ساختار نظام آموزشی و نوع وظایف و مسئولیت‌هایی که دولت بر عهده آن‌ها گذاشته‌اند، همسو با تحولات علمی و فناورانه، برنامه درسی ملی خود را تولید نموده‌اند.

کلیدواژه‌ها: برنامه درسی ملی، الگوی طراحی، دانش آموز

برای نمونه تولید برنامه درسی ملی در نظام‌های آموزشی کشورهای فرانسه، هند، آمریکا، استرالیا، ژاپن، انگلستان و لبنان توسط آموزش و پرورش مرکزی انجام می‌گیرد اما به نسبت میزان کاهش تمرکز در نظام‌های نیمه متمرکز مثل فرانسه، ایالت‌ها فقط در مرحله اجرا حق دخالت و انتخاب دارند. در نظام‌های نیمه متمرکز مانند انگلیس، بخشی از عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی ملی توسط ایالت‌ها انتخاب و توسط مدارس اجرا می‌شود و در نهایت در نظام‌های آموزشی غیرمتمرکز مانند آمریکا تأیید، تصویب و برمی‌سازی توسط ایالت‌ها انجام می‌شود و مدارس نیز با رعایت برنامه درسی ملی ایالتی با اختیارات قابل ملاحظه‌ای اقدام به اجرا می‌نمایند. [۱]

برنامه درسی

سید امیر رون

اخيراً پس از چهار سال تلاش علمی و
کارشناسی و به همت جمعی گسترده از
صاحب نظران، کارشناسان و فرهنگیان یکی از
مهم ترین عناصر نظام آموزش و پرورش یعنی
سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران
با رویکردی تحولی و نوآورانه طراحی و تدوین
گردیده است

دقیق طراحی می گردد و تمرکز آن بر روی محتوای برنامه درسی است. یادگیری بر روی موضوعات مجزا و غیر مرتبط با هم متمرکز است. برنامه درسی جدا از دانش آموز و بدون مشارکت او طراحی می گردد، بر عقل گرایی و تجربه گرایی تأکید می شود و اکتشاف و فعالیت دانش آموز مورد توجه قرار نمی گیرد. عمدتاً محتوا نتیجه محور است تا دانش آموز و فرایند محور بودن [۲]. به همین دلیل، در وضع فعلی فقدان وجود چارچوب ها و سیاست گذاری مشخص و مشترک در برنامه ریزی درسی کشور و هم به منظور زمینه سازی برای خروج از وضعیت انحصاری و کاملاً متمرکز موجود، تهیه و تدوین برنامه درسی ملی ضروری است.

برنامه درسی ملی پیش از آن که به عنوان یک سند ملی در نظر گرفته شود، از مقوله برنامه درسی است و لازم است که ابعاد گوناگون این سند از لحاظ برنامه درسی موجود بررسی اجمالی قرار گیرد.

از دیدگاه بوشامپ^۱ (۱۹۸۱) قلمرو برنامه درسی از دو حوزه طراحی برنامه درسی^۲ و قلمرو تولید یا مهندسی برنامه درسی^۳ تشکیل شده است. ابعاد قلمرو طراحی برنامه درسی شامل عناصری مانند اهداف، نیازسنجی، ملاک های سازماندهی و تعیین متوا، چگونگی ارتباطات عمودی و افقی، ارزش یابی و مانند آن است. [۳] حوزه مهندسی برنامه درسی شامل سه قلمرو تولید برنامه درسی^۴، اجرای برنامه درسی^۵، و ارزش یابی برنامه درسی^۶ است. در تولید برنامه درسی مسائلی مانند خاستگاه برنامه درسی^۷ (مقوله تمرکز - عدم تمرکز) اقشار دست اندرکار و نوع مشارکت آنان و میزان انعطاف برنامه درسی در قبال نقش معلمان مورد توجه قرار می گیرد. برای مثال اگر خواسته شود که در برنامه ریزی درسی به

در کشورهای آلمان، ژاپن، کره و انگلیس الگوی طراحی برنامه درسی غیر علمی - غیر تکنیکی است. در این الگو به عقلانیت، مشخص بودن، علاقه مندی و حل مسئله و اکتشاف تأکید می گردد و به نتیجه و محصول برنامه کمتر توجه می شود. برنامه درسی، قابل انعطاف و باز طراحی می شود و به طور کلی کامل و کلیشه ای سازماندهی نمی گردد. در این الگو، محور دانش آموز است و روی خودشناسی، علائق و نیازهای فردی، خودارزش یابی و وحدت بخشی به خود، تمرکز دارد.

تمرکز اصلی در فعالیت برنامه درسی محتوا نیست، بلکه در فعالیت دانش آموز است. محتوا تا آن اندازه مهم است که دانش آموز قادر باشد مفاهیم، مهارت ها و نگرش های لازم را کسب نماید. برنامه درسی، ضمن این که با همکاری دانش آموز و معلم تهیه می شود، به اکتشاف و خلاقیت ذهنی متکی است و از طرح های کودک محور و تا حدودی مسئله محور، حمایت می نماید.

در کشور فرانسه طراحی برنامه درسی مبتنی بر شیوه های غیر علمی - غیر تکنیکی است. اگرچه فرایندهای یاددهی - یادگیری به روش های سنتی غیر فعال وابسته است که در این خصوص نیز اصلاحاتی در حال انجام است. الگوی طراحی برنامه درسی کوشر مالزی نیز به روش غیر علمی غیر تکنیکی گرایش دارد.

در حال حاضر در کشور مصر و ایران، الگوی طراحی برنامه درسی مبتنی بر روش علمی - تکنیکی است، به طوری که براساس این الگو در ابتدا نظام های مزبور هدف های آموزش و پرورش را به شکل کامل تعیین و بیان می نمایند و به شیوه خطی، آنها را تحقق می بخشند. در این روش عمدتاً تأکید بر محصول و نتیجه برنامه است. برنامه درسی به صورت غیر قابل انعطاف و بسته و

معلمان مسئولیت بیشتری داده شود این موضوع می‌تواند در برنامه درسی ملی مورد توجه قرار گیرد و اصول و رهنمودهایی پیرامون آن مطرح گردد [۴].

در کشورهایی مانند استرالیا، آمریکا، کانادا، ولز و نیجریه برنامه درسی ملی به گونه‌ای تولید شده است که مناطق براساس رهنمودهای کلی آن به برنامه‌ریزی درسی می‌پردازند. و در عین حال یک کمیته نظارتی به‌طور جدی بر فعالیت‌ها نظارت می‌کند تا برنامه‌ریزی درسی در سطح ایالت‌ها در مسیر چارچوب‌های ملی قرار گیرد. در کشور ولز برنامه درسی ملی مبنای فعالیت‌های جاری آموزشی است و به مدارس در تعیین بودجه، مدیریت مدرسه، استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای و به کارگیری نیروی انسانی مسئولیت داده می‌شود. شورای تعلیم و تربیت کشور استرالیا هشت حوزه یادگیری را رد برنامه درسی ملی کشور تحت عنوان دروس زبان انگلیسی، ریاضیات، مطالعات اجتماعی و محیطی، زبان‌های غیر انگلیسی، علوم، تکنولوژی، هنر و بهداشت مورد توجه قرار داده است. در این کشور هر ایالتی برنامه درسی تهیه می‌کند و یک سیستم نظارتی جدی فعالیت‌ها را در سطح مناطق و ایالت‌ها به گونه‌ای کنترل می‌نماید که با رهنمودهای مرکزی و ملی هماهنگ باشد.

وزارت آموزش و پرورش نیوزلند (۱۹۹۳) اقدام به انتشار برنامه درسی ملی کشور نمود که نخستین سیاست‌گذاری جامع ملی در حوزه برنامه درسی برای مدارس تمام کشور است. عناصر این سند: اصول اساسی برنامه درسی، حوزه‌های یادگیری، مهارت‌ها، نگرش‌ها، ارزش‌های اساسی و شیوه‌های کلی ارزش‌یابی است و

ضرورت دارد که آنها در سطح مدارس مورد توجه قرار گیرند [۵]. در کشور پاکستان نقش اصلی وزارت آموزش و پرورش تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های ملی و عمومی است که با توجه به اختیارات محلی به شکل‌های متفاوتی اجرا می‌شود [۶].

اما در مقابل، کشورهایی مانند فرانسه، کوبا، جمهوری خلق چین، گینه و برخی دیگر از کشورها دارای برنامه‌های درسی ملی و متمرکزند. در کشورهایی مانند انگلستان، آفریقای جنوبی و هنگ‌کنگ در برنامه‌های درسی ملی به تعریف محتوا، تعیین روش‌های تدریس، روش‌های ارزش‌یابی و تعیین پیامدهای یادگیری پرداخته شده است [۷].

کشور انگلستان دارای یک برنامه درسی ملی است. این برنامه حوزه‌های محتوایی و مهارت‌های مربوط به آن را در دروس زبان انگلیسی، ریاضی، علوم، تاریخ، تربیت‌بدنی، طراحی، فناوری، هنر، موسیقی و جغرافیا برای پایه‌های مختلف تحصیلی مشخص نموده است [۸].

با توجه به مطالب پیشین روشن گردید که برنامه درسی که حوزه کاربری و اجرای آن سطح کشورهاست، ساختار شناخته شده‌ای دارد که در منابع برنامه‌ریزی درسی به تفصیل در مورد آن صحبت شده است. در یک جمع‌بندی می‌توان گفت مؤلفه‌های اصلی آن عبارت‌اند از: مبانی ارزش‌ها و اصول اساسی و علمی

- پی‌نوشت
1. Beachamp
 2. Curriculum design
 3. Curriculum engineering
 4. Curriculum development
 5. Curriculum implementation
 6. Curriculum evaluation
 7. Curriculum seat

- منابع
۱. قاسم‌پور مقدم، حسین، ۱۳۸۷، مطالعات نظری - تطبیقی در زمینه فرایند و رویکرد تولید برنامه درسی ملی در نظام‌های برنامه‌ریزی موفق متمرکز، نیمه متمرکز و غیر متمرکز جهان، گزارش اولیه، دبیرخانه برنامه درسی ملی
 ۲. عصاره، علیرضا، ۱۳۸۶، مطالعات تطبیقی آموزش و پرورش دوره اول متوسطه در کشورهای منتخب، انتشارات یادواره کتاب، تهران
 ۳. مهرمحمدی، محمود، ۱۳۷۴، استفاده از یک مدل تحقیقاتی به‌عنوان راهنمای فرایند برنامه‌ریزی درسی، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۲۱
 ۴. مهرمحمدی، محمود، ۱۳۸۱، نگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها، مشهد، انتشارات به‌نشر
 ۵. دبیرخانه طرح تولید برنامه درسی ملی، ۱۳۸۵، چارچوب پیشنهادی برای تولید و تدوین برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
 ۶. صافی، احمد، ۱۳۷۰، آوزش و پرورش در پاکستان و وجوه ممیزی آن با آموزش و پرورش در ایران. فصلنامه تعلیم و تربیت شماره ۲۸ - ۲۷
 ۷. یونسکو (۱۹۹۹) اطلاعات نظام‌های آموزشی دنیا: Unesco, (۱۹۹۹) word data Education, (third edition) Geneva Unesco: international Bureau of Education
 ۸. برنامه درسی ملی انگلستان، ۱۳۷۹، مرکز منابع دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
 ۹. دایره‌المعارف برنامه‌ریزی درسی : The international Encyclopedia of Education pergamon ۱۹۹۴
 ۱۰. دایره‌المعارف تعلیم و تربیت : The international Encyclopedia of Education pergamon ۱۹۹۴

هدف‌های برنامه، حوزه‌های یادگیری، فعالیت‌های یاددهی - یادگیری، شیوه‌های ارزش‌یابی، تولید مواد درسی و رهنمودهای کلی اجرایی. این برنامه برای اجرای هر چه بهتر به مجریان ارائه می‌گردد.

اخیراً پس از چهار سال تلاش علمی و کارشناسی و به همت جمعی گسترده از صاحب‌نظران، کارشناسان و فرهنگیان یکی از مهم‌ترین عناصر نظام آموزش و پرورش یعنی سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با رویکردی تحولی و نوآورانه طراحی و تدوین گردیده است.

تولید این سند براساس مبانی ارزشی و اهداف تربیت اسلامی و با استفاده از توانمندی‌های بومی و ملی و بهره‌برداری از تجربه‌های معتبر و موفق جهانی، در پاسخ به نیازها و مطالبات جامعه پویای ایران اسلامی است و الگوی تازه‌ای از برنامه‌های درسی و تربیتی را ارائه می‌دهد و گامی مهم در راستای مستندسازی و کیفیت بخشی نظام تعلیم و تربیت کشور است. در خاتمه شایان ذکر است فرهنگیان محترم بری دسترسی به سند مذکور می‌توانند به نشانی وبگاه www.darsiran.ir مراجعه نمایند.